

A muzsika hullámhosszán

A Rádiózenekar története 1943–2023

 Kovács Ilona

A Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara 2023-ban ünnepelte megalapításának 80. évfordulóját. Az eseményt nagyszabású előrendezvényekkel is emlékeztetett (rengeteg műsor hangzott el a jubileummal kapcsolatban a Bartók Rádióban és az M5 tévécsatornán), melynek csúcspontja a 2023. december 19-én rendezett hangverseny volt a Művészetek Palotájában. Az évfordulóra László Ferenc kultúrtörténész és Devich Márton, a Bartók Rádió csatornaigazgatója, valamint a Magyar Rádió Művészeti Együtteseinek ügyvezető igazgatója gondozásában igényes, színes és nagyon informatív kötet jelent meg az eddigi nyolcvan esztendőről. A könyv különlegessége, hogy nemcsak a hangversenyekről, a karmesterekről, a hangversenyturnékról ad számot (ami egy intézménytörténeti dokumentumnak mindenképpen feladata), hanem a rengeteg fényképnek, a zenekari naplók bejegyzéseinek és a személyes beszámolóknak-visszaemlékezéseknek köszönhetően olyan kortörténeti összefoglalást ad, amely az együttes személyes, belső életét is bemutatja. A külalak is igényes: a könyv papírja, a jó minőségű, többségében színes fotók az odafigyelésről tanúskodnak, de még mielőtt belelapoznánk, már a Mikes Réka által megkomponált fotó ragadja meg a figyelmet a mozgásban lévő vonó képével.

A könyv egyik nagy értékének tartom, hogy kiemelt hangsúlyt helyez a kezdetekre – annál is inkább, mert a történelmi ferdítések miatt sokáig nem 1943-ra, hanem 1945-re tették az együttes születésnapját –, ezzel is igazságot szolgáltatva az alapítónak, Dohnányi Ernőnek.

1943. október 7-én történelmi hangverseny hangzott el Budapesten, a Magyar Művelődés Házában, melyet ma Erkel Színház néven ismerünk. A kor egyik legkiválóbb magyar muzsikusa, Dohnányi Ernő vezényelte az általa létrehozott, akkor hetven tagból álló Rádiózenekar első hangversenyét. A koncerten a legmagasabb szinten képviseltették magukat a korabeli állami vezetők, családtagjaival együtt jelen volt

például Horthy Miklós kormányzó is. A műsor népszerű romantikus darabokat tartalmazott, valamint a karmester egy sikerdarabját, melyet egy évtizeddel korábban – 1933-ban – szintén egy ünnepi hangversenyre, saját zenekarának, a Filharmóniai Társaság 80. születésnapjának köszöntésére írt. A Rádiózenekar legelső hangversenyének műsora tehát a következő volt: Liszt *Les Préludes*-je, a Dohnányi-tanítvány Károlyi Gyula szólójával Chopin f-moll zongoraversenye, Dohnányi *Szimfonikus percek* című öt tételből álló remeke és Csajkovszkij 5. szimfóniája.

Ha a dátumra pillantunk, csak csodálkozni lehet azon, hogy a 2. világháború kellős közepén – amikor általában hallgatnak a műzsák – valamint egy kivételesen nehéz és rossz gazdasági helyzetben új zenekar létrejöttéről beszélhetünk Budapesten. Kezdetben maga az alapító sem fűzött hozzá túl sok reményt, pedig, ha valaki, akkor ő – mint az 1930-as évek magyar zenei életének meghatározó, sokoldalúan tevékeny alakja – hitelt érdemlően fel tudta mérni, van-e realitása egy új zenei együttes létrehozásának a magyar fővárosban. Ismeretes, hogy Dohnányi Ernő 1919-től a Filharmóniai Társaság elnökkar-nagya, 1928-tól – hosszabb szünet után ismét – a Zeneakadémia tanára, ahol a zongora-, és a zeneszerzés-művészképző vezetője, majd 1934-től immár másodszor is főigazgatója, 1931-től pedig a Magyar Rádió zenei osztályának vezetője volt. Az Operaház igazgatói címének kivételével tehát minden fontos zenei intézmény vezetése az ő kezében összpontosult. Ezért sem meglepő, hogy az 1931–1932 fordulóján megjelent *Rádióélet* hasábjain arra a riporteri kérdésre, hogy van-e realitása egy állandó rádiózenekar felállításának, Dohnányi azt válaszolta: „*Nem. Állandó rádiózenekarnak egyelőre nincs meg a lehetősége nálunk. Ehhez nagyon sok pénz kell, mi most nem bírunk el a költségeit.*” Mégis, ebben a nehéz időszakban – 1932-ben – kezdődtek el a 6-os stúdió tervezési és építési munkálatai, Münnich András tervezőépítész irányításával, és az akusztikai tervezésben és kivitelezésben Dohnányi Ernő, valamint a későbbi Nobel-díjas Békésy György is részt vett. A munkálatok három éven át tartottak, 1935-ben adták át. A legendás „6-os” ugyan már nem funkcionál stúdióként, mégis, fontos szerepet tölt be napjainkban is, hiszen máig itt tartja próbáit a Rádiózenekar. A mostani együttes előtörténetében fontos momentum volt az is, hogy 1936-ban megalakult a Rádió szalonzenekara, olyan illusztris tagokkal, mint Tátrai Vilmos, Végh Sándor vagy éppen Kósa György, aki zongoristaként segítette az együttes munkáját. Amint arra László Ferenc a kötetben rámutat, a „szalonzenekar” megnevezés ez

esetben kissé megtévesztő, mivel a túlnyomórészt vonósokból álló zenekar repertoárját elsősorban népszerű komolyzenei alkotások adták. 1938-ra tovább bővítették a szalonzenekar létszámát, és olyan karmesterek dirigáltak, mint Berta István, Dohnányi Ernő, Friedl Frigyes, Vincze Ottó, valamint a Rádió első karnagyának titulussal viselő – egykori Dohnányi-tanítvány – Rajter Lajos (16.). Nyolcvan év távlatából tekintve innen már egyenes út vezetett az öt évvel későbbi zenekar-alapításhoz.

Bámulatba ejtő, hogy a bemutatkozó estet követően, még a legvérvivatarosabb időszakban is volt igény a közönség részéről koncertekre menni, és volt lehetősége az együttesnek, hogy hangversenyeket adjon. Sergio Failoni, Friedl Frigyes és Ferencsik János vezényelt, utóbbi 1944 februárjában állt első alkalommal a zenekar előtt, Händel-, Liszt- és Beethoven műveket vezényelve, hogy aztán 1984-ben bekövetkezett haláláig rendszeresen fellépjen a zenekarral (23.). László Ferenc adatai szerint a zenekar-alapító Dohnányi Ernő utolsó fellépésére 1944 áprilisában, a német megszállást követően került sor. Már nem hangversenyteremben, hanem stúdiókoncertként adtak elő két Beethoven-művet, a Hegedűversenyt és a 4. szimfóniát. Az év végével pedig máris lezárult a zenekar történetének első, alig egy évig tartó korszaka. Örvedetes és fontos, hogy az ünnepi kiadványban meglehetősen részletesen olvashatunk a zenekar művészi tevékenységének első időszakáról, mert az 1950-es években az alapító Dohnányi Ernő szinte teljes munkásságának ignorálásával az alapítás pontos dátuma is teljesen feledésbe merült, már csak az erre való emlékezés is a tiltott kategóriába került. Ennek hatása máig érzékelhető, még zenész körökben sem közismert Dohnányi szerepe a Rádiózenekar történetében.

A zenekar következő nagy korszaka – 1945 és 1949 között – Ferencsik János és Polgár Tibor nevéhez köthető. Már 1945. március 21-én próbáltak – bár a zenekari tagok a muzsikálás mellett romokat is takarítottak, Tátrai Vilmos koncertmester pedig fűtőként is működött a Rádió egyetlen épen maradt stúdiójában, a 2-esben. Az első nyilvános koncertet 1945. május 1-jén adták, az „első szabad május elsején”, nem csoda, ha ideológiai okokból is évtizedeken át ezt a napot tartották a Rádiózenekar hivatalos születésnapjának. Ferencsik 1949-ig Polgárral közösen, majd 1951-ig egymagában volt a zenekar vezetője.

A könyv nagy erénye a krónikáshoz méltó távolságtartás, és nem takargatja a gondokat és küzdelmeket sem, mi több, kendőzetlen őszinteséggel számol be például arról az 1951 és 1956 közötti ellentmondásos viszonyról, mely Somogyi László és a zenekar között állt fenn (48–62.). 1956 után nemcsak a politikai nyomás enyhült valamelyest Magyarországon, de Somogyi távozásával a zenekar életében is a nyugodt alkotómunka korszaka köszöntött be. Lehel György irányításával egyre gyakoribbak lettek a külföldi fellépések. A könyv gazdag válogatást ad a turnékról, fényképanyaggal, kritikaidézetekkel és a zenekari tagok személyes beszámolóival. Torokszorító például az 1958-as párizsi fellépés utazási

élményeit olvasni Bikfalvy Ádám oboaművész tollából, aki leírja, hogy viszontagságos vonatútjuk után a fáradt zenészeket szállító buszban hatalmas ordítás tört ki, mikor végre meglátták a fény városát, a „csillogó kirakatokat, melyek fantasztikus áruk tömegét kínálták”. Kivételezettnek érezték magukat, hiszen a futballisták mellett a zenészeknek jutott az a privilégium, hogy rendszeresen Nyugatra utazhattak, valutát hozva az államnak. Megható az 1971-es, első amerikai turné visszaemlékezéseit is olvasni. A Rádiózenekar volt az első magyar szimfonikus együttes, mely eljutott a tengerentúlra. Egy hónapig tartott a vendégszereplés, melynek során 16.000 kilométert tettek meg az Egyesült Államok tizenhat tagállamában. Tarjáni Ferenc kürtművész mellett két ifjú zongoraművész játszott szólót, az akkor húszéves Ránki Dezső és az egy évvel fiatalabb Kocsis Zoltán – mindenhol emlékezetes sikert aratva. László Ferenc a rendelkezésre álló adatok szerint az eddig eltelt nyolcvan év alatt 213 teljesített turné 860 hangversenyéről állított össze listát (240–249.). Ebből tudható, hogy a világ számos pontján megfordult a zenekar, Európa sok országa mellett az USA-ban többször is, Dél-Koreában, Új-Zélandon, Ausztráliában, Japánban (szintén többször), Brazíliában, Argentínában, Uruguayban, Kínában és Tajvanon is. Az 1989-ig tartó Lehel-korszak alatt és után is számos neves külföldi karmester is a zenekar élére állt. A lista hosszú, de érdemes a kötetben böngészni e neveket. 1989 és 1993 között Ligeti András, 1993 és 2004 között Vásáry Tamás, 2004 és 2009 között Kovács László és Fischer Ádám, 2009 és 2011 között Stephen D’Agostino, 2011 és 2013 között pedig Vajda Gergely vezette az együttest. Az utolsó tíz év krónikáját a könyv szerkesztési feladatait is magára vállaló Devich Márton jegyzi, aki – többek között – beszámol a 2016 és 2023 közötti egy-egy nagy zeneszerző életművére fókuszáló Vásáry-koncertekről, a MŰPA-beli Wagner-napokról, a Bánkóvi Gyula zeneszerző, zenei szerkesztő által irányított Zenei Lektorátus újraindításáról, a Covid-járvány okozta kényszerű leállásról, a hagyományteremtés szándékával elindított újrakezdésről és Riccardo Frizza karmesteri kinevezésének történetéről. Jelen állás szerint a zenekar elnök-karmestere Vásáry Tamás, állandó karmestere Kovács János, vezető karmestere Riccardo Frizza, állandó első vendégkarmestere pedig Vajda Gergely.

A jubileumi ünnepi kötet szép, ugyanakkor nehéz feladatot vállalt magára: nyolc évtized történetét 276 oldalba nem lehetett könnyű röviden összefoglalni. Mégis, e közel háromszáz oldal érzékletes képet ad a zenekarról. Az olvasmányos szöveget rengeteg érdekes fénykép színesíti, és a már említett turnék listája mellett válogatást kapunk a zenekar által felvett hanglemezekből, időről-időre nyomon követhető egy éppen adott periódusban az állományban lévő muzikusok névsora, a könyvet pedig a 2023-ban aktív, a koncertpódiumról is jól ismert zenekari tagok fényképes tablója zárja. Mi mást kívánhatnánk a jubiláló együttesnek, minthogy – a közönség és a maguk örömeire is – minél több emlékezetes hangversenyen örülhessünk játékuknak. Boldog születésnapot, Rádiózenekar!